

VICTOR PELEVIN – NHÀ VĂN CỦA KỶ NGUYÊN MỚI

Luu Thu Trang

Trường Đại học Sư phạm – ĐH Thái Nguyên

TÓM TẮT

Victor Pelevin là một trong số các nhà văn hậu hiện đại Nga có mặt trong danh sách 1000 nhân vật có tầm ảnh hưởng nhất của văn hóa hiện đại được bình chọn bởi tạp chí *French Magazine* của Pháp. Tuy vậy, tên tuổi và tác phẩm của ông chưa được nhiều độc giả Việt Nam biết đến. Bài báo này được viết nhằm mục đích giới thiệu những thông tin cơ bản nhất về con người và tác phẩm của Victor Pelevin. Các kết quả thu được nhờ tổng hợp các bài viết về Victor Pelevin trên các tạp chí, sách báo văn học. Tác giả Victor Pelevin bắt đầu xuất bản truyện ngắn đầu tiên vào năm 1989 và liên tục cho ra đời các tác phẩm mới. Theo một khảo sát trên trang *OpenSpace.ru* năm 2009, nhà văn đã được công nhận là trí thức có ảnh hưởng nhất của Liên bang Nga. Các tác phẩm của ông phản ánh một cách đa dạng các chủ đề về lịch sử và hiện thực xã hội, về thế giới côn trùng và động vật, về sự tự do... Ở Victor Pelevin có một sự kế thừa truyền thống tạo ra từ A. Chekhov vào cuối thế kỉ XIX, đầu thế kỉ XX. Các thông tin cơ bản về Victor Pelevin có ý nghĩa như một nghiên cứu khái lược, làm cơ sở tham khảo cho các nghiên cứu chuyên sâu về ông cũng như về văn học Nga đương đại.

Từ khóa: Victor Pelevin; nhà văn Nga; chủ nghĩa hậu hiện đại; triết lý; khoa học viễn tưởng.

Ngày nhận bài: 14/6/2019; Ngày hoàn thiện: 03/9/2019; Ngày đăng: 04/9/2019

VICTOR PELEVIN – WRITER OF NEW ERA

Luu Thu Trang

TNU - University of Education

ABSTRACT

Victor Pelevin is one of the post-modern Russian writers on the list of the 1000 most influential figures of modern culture, voted by *French Magazine* of France. However, his name and his works are not well known in Vietnamese readers. This article thus introduces the most basic information about Victor Pelevin and his works. The results were obtained by synthesizing articles about Victor Pelevin in magazines, literature. Victor Pelevin began publishing his first short story in 1989 and constantly releasing new works. According to a survey on *OpenSpace.ru* in 2009, the writer was recognized as the most influential intellectual of the Russian Federation. His works reflect a diverse range of topics on history and social reality, about the world of insects and animals, about freedom ... In Victor Pelevin there is a tradition of creating from A. Chekhov in the late nineteenth century and early twentieth century. Basic information about Victor Pelevin is meant as a summary study, as a reference for further studies on him as well as on contemporary Russian literature.

Keywords: Victor Pelevin; Russian writer; postmodernism; philosophy; the science fiction genre.

Received: 14/6/2019; Revised: 03/9/2019; Published: 04/9/2019

1. Đặt vấn đề

Vào giữa thế kỷ XX, thuật ngữ chủ nghĩa hậu hiện đại bắt đầu xuất hiện nhằm chỉ một trào lưu tư tưởng, văn hóa đặc trưng thời đại. Đến những năm 80 của thế kỷ XX, chủ nghĩa hậu hiện đại được thừa nhận là một hiện tượng xã hội - thẩm mỹ của văn hóa phương Tây, nhất là trong lĩnh vực triết học, mỹ học và phê bình văn học. Ở lĩnh vực văn học, với tư cách là một khuynh hướng phê bình, chủ nghĩa hậu hiện đại nhằm khám phá, phát hiện tác phẩm ở cấp độ tổ chức văn bản nghệ thuật, tổng hợp tư tưởng, tình cảm mang nội dung vũ trụ quan. Chủ nghĩa hậu hiện đại đã bộc lộ trong các sáng tác của rất nhiều nhà văn thuộc các nền văn học lớn như văn học Pháp, văn học Mỹ, văn học Anh, văn học Nhật Bản, văn học Colombia..., trong đó không thể không kể đến văn học Nga. Bức tranh văn học Nga những năm cuối thế kỷ XX và đầu thế kỷ XXI, khuynh hướng hậu hiện đại nổi bật lên là một trong những khuynh hướng nghệ thuật cơ bản. Dù không có những tên tuổi lớn như một số nền văn học khác, song, với đặc trưng “Nga”, văn học hậu hiện đại Nga có những điểm rất riêng biệt. Sự phát triển mạnh mẽ của khuynh hướng hậu hiện đại trong văn học Nga biểu hiện trong các sáng tác của T. Tolstaya, L. Uliscaya, A. Matveeva, S. Antov, A. Inin, V. Pelevin... Các nhà văn hậu hiện đại Nga có cái nhìn đa chiều và có nhiều cách lí giải hiện thực. Tác phẩm của họ là một sự tổng hợp của nhiều ý tưởng và tham vọng, kết hợp nhiều vấn đề và được thể hiện trong các hình thức nghệ thuật khác nhau. Trong các nhà văn kể trên, Victor Pelevin được xem là nhà văn có nhiều tìm tòi, thể nghiệm độc đáo. Theo một khảo sát trên trang *OpenSpace.ru* năm 2009, V. Pelevin được công nhận là trí thức có ảnh hưởng nhất của Liên bang Nga. Rất nhiều tác phẩm của ông được dịch sang ngôn ngữ các nước châu Á, châu Âu và nhận được đánh giá cao trong giới văn học phương Tây. Tuy

nhien, các sáng tác của tác giả này lại chưa được biết đến và dịch thuật rộng rãi ở Việt Nam. Trong bài viết này, chúng tôi giới thiệu cho bạn đọc những thông tin cơ bản nhất về một trong những nhà văn đương đại Nga nổi bật nhất – đó là Victor Pelevin.

2. Nội dung

2.1. Cuộc đời và sự nghiệp

Victor Pelevin sinh ngày 22 tháng 11 năm 1962 tại Matxcova. Cuộc đời của ông hoàn toàn thuộc về giai đoạn phát triển, đổ vỡ của Liên bang Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Xô viết và sự trở lại của Liên bang Nga. Ông cũng trải qua những quãng thời gian ở một số quốc gia như Nepal, Hàn Quốc, Trung Quốc, Nhật Bản và Australia... Victor Pelevin học hành khá bài bản. Sau khi tốt nghiệp Học viện Năng lượng Matxcova (1985) và Viện Văn học (1989), Pelevin làm việc khoảng vài năm với tư cách là nhân viên của tạp chí *Khoa học và Tôn giáo*. Tại đây ông có cơ hội tiếp xúc với các ấn phẩm về chủ nghĩa thần bí phương Đông, những triết lý liên quan đến chủ nghĩa này sau đó đã được phản ánh trong sáng tác của ông. Cũng trong năm 1989, ông bắt đầu cho xuất bản truyện ngắn đầu tiên của mình mang tên *Koldun Ignat và mọi người*. Năm 1992, Pelevin đã phát hành tập truyện đầu tiên *Ngọn đèn xanh*. Vào tháng 3 năm 1992, cuốn tiểu thuyết *Omon Ra* của Pelevin đã được xuất bản trên tạp chí *Znamya* và vào tháng 4 năm 1993, cuốn tiểu thuyết tiếp theo của Pelevin, *Cuộc sống loài sâu bọ*, cũng đã được in trên tạp chí này. Năm 1999, Pelevin cho ra đời cuốn tiểu thuyết *Thế hệ P*. Hơn 3,5 triệu bản của cuốn tiểu thuyết này đã được bán trên toàn thế giới.

Trong gần ba mươi năm sáng tác, Pelevin sáng tác không nhiều, song, tác phẩm của ông lại có những điểm đặc biệt. Những năm gần đây ông cho xuất bản các tác phẩm của mình đều đặn hơn: *Cuốn sách thiêng liêng của người sói* (2004), *Mũ bảo hiểm kinh dị* (2005), *Đế chế V* (2006), *T* (2009), *S.N.U.F.F.* (2011), *Người dơi Apollo* (2013), *Tình yêu dành cho ba*

Zuckerbrin (2014), *Người theo dõi* (2015), *iPhuck 10* (2017), *Những góc nhìn bí mật về núi Phú Sĩ* (2018)... Nhà văn V. Pelevin rất hiếm khi xuất hiện trước công chúng hoặc trả lời phỏng vấn, ông thường giao lưu với độc giả trên mạng internet và có sở thích đi du lịch các nơi trên thế giới.

2.2. Phong cách sáng tác

Trong mỗi tác phẩm của mình, Victor Pelevin đều cố gắng vẽ nên một bức tranh tương tượng về cuộc sống. Bức tranh ấy như một đường thẳng tương tượng đi qua rất nhiều mặt phẳng khác nhau và chính đường thẳng ấy đóng vai trò liên kết các mặt phẳng [1]. Các nhân vật của văn xuôi V. Pelevin cùng lúc tồn tại ở nhiều mặt phẳng. Có thể hiểu đó cũng giống một hiện tượng quang học, trong trường hợp khi có hai vật thể trước mặt - một vật ở gần, vật kia ở xa. Nếu tập trung vào chủ thể gần, chúng ta thấy vật ở xa mờ và ngược lại. Vật thể chỉ trở nên rõ nét khi nằm trọn trong tầm nhìn. [1] Có thể nói, mỗi độc giả lại có một cách cảm thụ tác phẩm của Pelevin theo cách của riêng họ, và tất nhiên với một tầm nhìn hoàn toàn không giống với bất kì ai.

Văn xuôi của Pelevin có xu hướng triết lý nhiều hơn là trào phúng, phản ánh bức tranh cuộc sống cũng như trạng thái tinh thần của chính thế hệ mà ông đang sống - một “thế hệ trống rỗng” như tên các tác phẩm nổi tiếng của ông *Trapaev* và *Sự trống rỗng* (*Чанаев и Пустота*), *Thế hệ P* (*Поколение П*) - với chữ cái “P” có thể được lý giải theo nhiều nghĩa, là *Pepsi-cola* - sự kết hợp của nhiều thành phần, nhưng cũng có thể là tên tác giả *Pelevin*, và cũng có thể là *Pustota* - sự trống rỗng). Trò chơi ngôn từ, các yếu tố kỳ ảo, các thủ pháp cắt dán, giễu nhại, liên văn bản... là những thủ pháp hậu hiện đại được Pelevin vận dụng triệt để. Hầu hết các nhà phê bình đều cho rằng sáng tác của Pelevin theo khuynh hướng hậu hiện đại. Tuy nhiên, tác phẩm của nhà văn rất đa dạng, đến nỗi nó khó có thể phù hợp với khuôn khổ nghiêm ngặt của bất kỳ một khuynh hướng nào. Victor Toporov - nhà phê bình văn học người Nga - đã có

những đánh giá rất cao về hai nhà văn V. Pelevin và Vladimir Sorokin - nhà văn cùng thời với V. Pelevin. Victor Toporov đã không ngần ngại khi cho rằng V. Pelevin và Vladimir Sorokin có vị trí không thua kém các bậc tiền bối làm nên tên tuổi của nền văn học Nga như Tolstoy và Dostoevsky... Victor Toporov viết: “Mỗi cuốn sách mới của Pelevin là một sự kiện. Cũng như vậy với mỗi cuốn sách mới của Sorokin. Hai tác giả này tái tạo sự đối lập cổ điển của Tolstoy và Dostoevsky, nhưng theo phong cách hậu hiện đại riêng của họ. Mặc dù chưa thể chỉ rõ ai trong số họ là Tolstoy và ai là Dostoevsky, hay thậm chí cũng không thể xác định ai trong hai người mang bóng dáng của Chekhov hay sẽ sớm xuất hiện thêm một Gorky...”. [2]

Các vấn đề chính trong các sáng tác của Pelevin là mối quan hệ giữa cuộc sống và văn học; giữa thế giới người sống và người chết; giữa hiện thực và tưởng tượng; giữa chuẩn mực và phi lý; giữa cổ điển và hiện đại; giữa tất định và bất định... có thể thấy ở các tác phẩm như *Thế hệ P*, *Cuộc sống loài sâu bọ*... Cả thế giới chỉ là ảo tưởng, và đôi khi rất khó tìm thấy một cái gì đó có thật trong đó. Pelevin như một nhà văn của một kỷ nguyên mới, không thể đồng tình với thực tế đã được tạo ra. Sự bất mãn với cuộc sống khiến ông tự hỏi đâu là sự thật. Và khi không tìm thấy câu trả lời cho câu hỏi này, ông buộc phải đi đến kết luận rằng cuộc sống chỉ tồn tại như một thói quen vô nghĩa. Trong khi lý giải những vấn đề trên, nhà văn có cái nhìn rất đa dạng, vừa mang tính cụ thể vừa mang tính khái quát. Có thể nhận thấy các vấn đề đó được thể hiện qua một số đề tài, chủ đề mà ông quan tâm thể hiện như sau:

Chủ đề lịch sử và hiện thực xã hội. Một trong những chủ đề mà Pelevin đã và đang theo đuổi là lịch sử nước Nga: quá trình chuyển đổi từ quyền lực của Liên Xô sang một kỷ nguyên dân chủ mới. Mặc dù chính quyền Liên Xô không thể thay đổi thực tế, nhưng thực tế đó đã thay đổi ý thức của mọi người,

và chính những người này bị giam cầm bởi ý thức của chính họ. Những con người ấy trở thành nhân vật trong nhiều tác phẩm của nhà văn. Vấn đề của họ không phải là e sợ chế độ mới hay bị bắt buộc phải tuân theo một đường lối lãnh đạo khác; mà do họ không hiểu rằng sự tồn tại của mình chỉ là ảo ảnh, bị chi phối bởi thế lực khác. Chủ đề này được thể hiện rõ ràng nhất trong cuốn tiểu thuyết *Omon Ra*, cũng như trong những truyện ngắn *Cuộc chơi nửa chừng*, *Tin tức từ Nepal* và tiểu thuyết *Hoàng tử Gosplan*... Cuốn tiểu thuyết đầu tiên của ông, *Omon Ra*, thu hút rất nhiều sự chú ý từ các nhà phê bình văn học và đưa V. Pelevin đến đề cử cho giải thưởng sách của Nga. *Omon Ra* như một lời bình luận rất chính xác về thực tại Xô Viết và hậu Xô Viết. Tiểu thuyết của ông đan cài các yếu tố khoa học viễn tưởng, văn hóa đại chúng và triết học phương Đông để tạo thành những mảnh ghép và hậu hiện đại bất ngờ nhất.

Chủ đề thế giới côn trùng và động vật. Một chủ đề khác của một loạt các tác phẩm của V. Pelevin là hình ảnh của côn trùng và động vật như một thực tại thứ hai, nơi con người hoạt động như một loài côn trùng hay động vật hoặc ngược lại. Ví dụ như nhân vật Sasha trong truyện ngắn *Người sói* khi hóa thành sói thì mang bóng của người, nhân vật Lena trong truyện ngắn *Căn phòng của các tượng nữ thần ca hát* chỉ cảm thấy mình là người khi mang diện mạo của con côn trùng... Nhà phê bình A. Genis cũng có nhận xét: “*Nhân vật của Pelevin, có cả từ côn trùng đến con người. Thật ra, giữa chúng không có sự khác biệt nào cả, côn trùng và con người đều giống nhau. Nhưng để xem xét chúng trong mỗi mặt phẳng riêng biệt được quyết định không phải bởi tác giả, mà bởi độc giả*” [3].

Chủ đề về sự tự do. Hầu hết các tác phẩm của V. Pelevin đều thể hiện ý tưởng về những nhân vật có được tự do tuyệt đối và đạt được mức độ phát triển cao nhất của cái tôi cá nhân: họ biết, hiểu và thể hiện bản thân mình. Bất kể nhân vật của Pelevin là ai - từ côn

trùng, động vật cho đến con người - chúng dần nhận ra bản chất ảo tưởng của hiện thực và lao ra thế giới bên ngoài như một sự giải thoát. *Chapaev và Sự trống rỗng* (*Чапаяв и Пустота*), *Thế hệ P* (*Поколение П*)... là các tác phẩm nổi bật về chủ đề này.

Không phải ngẫu nhiên mà Pelevin lại được biết đến rộng rãi trong và ngoài nước Nga như vậy. Những tác phẩm của Pelevin hợp lại thành một cuốn bách khoa toàn thư thực sự về đời sống trí tuệ và tinh thần của nước Nga vào cuối thế kỷ XX - đầu thế kỷ XXI. Nói như Jason Cowley thì “*Nước Nga vừa là nguồn cảm hứng vừa là động lực của các sáng tác của Pelevin*” [4]. Các văn bản của ông đưa ra yêu cầu nghiêm túc đối với người đọc về trí thông minh và sự uyên bác, đôi khi chỉ những chuyên gia về triết học và lịch sử tôn giáo mới có thể tiếp cận được. Trong các văn bản của Pelevin, có rất nhiều trích dẫn, tài liệu tham khảo, liên kết, và người đọc liên tục được yêu cầu giải mã. Sách của ông chứa các văn bản cổ điển, các chuyên luận triết học và tôn giáo, văn hóa dân gian cổ điển và hiện đại. Đọc những tác phẩm như vậy giống như giải một câu đố ô chữ, như thể nghe một câu chuyện cũ quen thuộc nhưng được kể theo một cách đầy mới mẻ.

Pelevin có trí tưởng tượng phong phú, có gu nghệ thuật và phong cách riêng. Ông luôn tìm thấy một viễn cảnh mới với một cái nhìn mới mẻ, một cách tiếp cận nguyên bản. Ông liên tục mang đến cho người đọc sự ngạc nhiên, đôi khi là sự kinh ngạc và thậm chí là gây sốc. Người đọc yêu thích Pelevin bởi ông trao cho họ cơ hội không chỉ là người quan sát mà còn trực tiếp tham gia vào một trò chơi thú vị mà ông xây dựng nên bởi từ ngữ, hình ảnh, biểu tượng ẩn dụ, ý tưởng và khái niệm. Tôn giáo và triết học hòa lẫn với những giấc mơ và ảo giác. Trong các cuốn sách của Pelevin, sự tưởng tượng và hiện thực không thể phân biệt, sự hài hước và nghiêm túc không thể tách rời. Cốt truyện của những cuốn sách của ông luôn không thể đoán trước, ông thực hiện những

bước ngoặt bất ngờ, chuyển đổi đột ngột. Người đọc quan tâm đến những gì dường như rõ ràng đang xảy ra nhưng lại liên tục bị rơi vào những cái bẫy của một trí tuệ khổng lồ. Đằng sau sự mỉa mai và châm biếm của Pelevin là một trái tim nhạy cảm, một tâm hồn dịu dàng và dễ bị tổn thương. Tiếng cười của ông thật tàn nhẫn và cay đắng, đó là tiếng cười xen nước mắt. Nếu M. Gorky đã từng nhận xét A. Chekhov có “nụ cười buồn buồn của trái tim đầy yêu thương”[5], thì nay V. Pelevin dường như cũng mang trong mình nụ cười như vậy.

2.3. V. Pelevin và A. Chekhov: Sự kế thừa qua nhiều thập kỷ

Nhân vật của Chekhov là những người bình thường – những “con người nhỏ bé”, với nỗ lực khẳng định vị trí của mình, nhận ra mình và cố gắng để thay đổi điều gì đó trong chính mình. Sự thức tỉnh tâm linh, nhận thức về những thiếu sót của riêng mình, sự lạnh lùng của cuộc sống là nội dung chính của các vở kịch và truyện ngắn của Chekhov như *Người trong bao*, *Người đàn bà có con chó nhỏ*, *Câu chuyện buồn tẻ*.... Có những điểm gần giống như Chekhov nhưng V. Pelevin lại có khác biệt cơ bản, đó là cách viết. Chekhov là cách viết của nhà văn hiện thực truyền thống. Trong khi đó những vấn đề mà V. Pelevin định nói lại được viết theo cách của các nhà văn hậu hiện đại. Nhưng điều đặc biệt là người đọc vẫn có thể thấy được sự kết nối chặt chẽ giữa V. Pelevin và Chekhov. Mặc dù chủ nghĩa thần bí phương Đông và khoa học huyền bí được phản ánh trong các tác phẩm của V. Pelevin, nhưng những nhân vật trong tiểu thuyết và truyện của Pelevin cũng là những người bình thường như của Chekhov. Như Peter trong *Chapaev* và *Sự trống rỗng* hay Vavilen Tatarski trong *Thế hệ P* đều là những sản phẩm tiêu biểu của xã hội mà họ được sinh ra và lớn lên. Những nhân vật này mang tính điển hình, có địa vị xã hội thấp và không có bất kỳ khả năng nổi bật nào. Các vấn đề xoay quanh xã hội, thế giới nội tâm của con người là mối quan tâm của cả hai nhà văn,

nó dường như tạo ra mối quan hệ gần gũi giữa hai nhà văn tưởng chừng đầy khác biệt này. Mỗi nhà văn lại thể hiện thái độ của họ theo những cách khác nhau, một người thì đầy lịch lãm, người thứ hai lại không ngần ngại trong cách diễn đạt và làm mới nền văn học trên các giá trị truyền thống. Hơn hết, cả hai nhà văn đều đặt một hy vọng nhỏ nhoi, đôi khi là ảo tưởng về một người anh hùng thức tỉnh tinh thần, người được trao cơ hội để thay đổi tất cả, biến cuộc sống trở nên tốt đẹp hơn.

3. Kết luận

Ở V. Pelevin có một sự kế thừa truyền thống tạo ra từ A. Chekhov vào cuối thế kỉ XIX, đầu thế kỉ XX. Pelevin có phong cách riêng, sáng sủa, có sự mài giũa tỉ mỉ cũng giống như Chekhov. Có một điều chắc chắn: mỗi nhà văn đều là duy nhất theo cách riêng của mình. Nếu như Toystoy nhận xét Chekhov là *người sáng tạo nên cách viết mới cho toàn thế giới* [5] thì nhà phê bình người Nga A. Dolin cũng từng nhận xét về Pelevin như sau: “*Chính Pelevin đã tạo ra một nền văn hóa mới và gần như một tôn giáo mới*”[6]. Kết nối vô hình giữa hai con người, hai thế hệ vẫn tồn tại đầu qua bao sóng gió, bão tố khắc nghiệt của thời gian.

Theo Pelevin, con người là một sự kết hợp tình cờ giữa hy vọng, ý chí, nỗi sợ hãi và quan trọng nhất là bản ngã sâu thẳm bên trong. Để đánh thức được chính mình, con người phải loại bỏ những nhận thức được hình thành theo lối mòn truyền thống hay những thói quen cố hữu trong thực tại đầy ảo ảnh. Pelevin cũng chứng minh cho độc giả của mình nhiều lần rằng cái thực không phải lúc nào cũng là thật, và cái không có thật chưa hẳn là không tồn tại. Và cho dù điều này có vẻ nghịch lý nhưng các sáng tạo nghệ thuật của nhà văn đã được đông đảo độc giả trong và ngoài LB Nga đón nhận và đánh giá cao. Victor Pelevin là một trong những nhà văn đương đại Nga nổi tiếng nhất, tờ báo *The Philadelphia Inquirer* của Mỹ đã từng nhận xét về ông: “*Pelevin tạo ra một thế giới tưởng tượng xứng đáng với Mikhail Bulgakov, cái*

châm biếm của ông gợi nhớ đến Aksyonov và Venedikt Yerofeyev, và phong cách tràn đầy năng lượng của ông cạnh tranh với Hemingway” [7].

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1]. Ksenhia Makeeva, *Sáng tác của Victor Pelevin*, <http://pelevin.nov.ru/stati/o-mak /1.html>, truy cập ngày 7/6/2019.
- [2]. Victor Toporov, “Tiệc buffet của Victor Pelevin”, *Tạp chí Bình luận thực tế*, S. 17, tr. 20-23, 2010.
- [3]. A. Genis, “Cuộc trò chuyện thứ 10: Victor Pelevin”, *Tạp chí Ngôi sao*, S. 12, tr. 13-15, 1997.
- [4]. Jason Cowley, “Gogol a Go-Go”, 23/01/2000, <https://www.nytimes.com/2000/01/23/magazine/gogol-a-go-go.html>, truy cập ngày 7/6/2019.
- [5]. Đỗ Hải Phong, Hà Thị Hòa, *Giáo trình Văn học Nga*, Nxb Giáo dục, Hà Nội, 2012.
- [6]. A. Dolin, “Victor Pelevin – tiểu thuyết mới”, *Tạp chí Nga*, S. 20, tr. 7-9, 1998.
- [7]. N. L. Leiderman, M. N. Lypovectkyi, *Văn học Nga hiện đại những năm 1950-1990*, Nxb Viện hàn lâm, Matxcova, 2003.